

Balkan Milliyetçiliğine Bir Tepkime: Türk Milliyetçiliği

Erdem BAŞTUĞ

YL. Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Erdem71bastug@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6587-6041>

Makale Başvuru Tarihi : 11.05.2024

Makale Kabul Tarihi : 22.10.2024

Makale Yayın Tarihi : 25.10.2024

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.13968726

Özet

Anahtar Kelimeler:

Türk Milliyetçiliği,
Balkan Milliyetçiliği
Territorial,
Osmanlı,
Türkiye

Bu çalışmanın amacı dönemle ilgili çeşitli makaleler, tezler tetkik eserler kullanılarak dönemin milliyetçilik anlayışını Avrupalı devletlerin bu devletlere bakışını tahlil edip küçük balkan milliyetlerinin ulusçu akımlarının Türk milliyetçiliği üzerinde yarattığı travma sonucu ortaya çıkan durumu analiz ve tetkik etmektir. Balkan Milliyetçiliğinin gelişmesine giden yol, tüm dünyada Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan ulusçuluk hareketleri dönemin tarihsel analizleri ve bu hareketlere karşı batılı emperyal devletlerin ortaya koyduğu tavır ile ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun içtimai ve harici sorunlarına kısaca büyük güçlerin Balkan harbi öncesi ve sonrasında değişen politikalarına değinilmiş savaş sonrası ortaya çıkan tabloda Türk Milliyetçiliğinin nasıl balkan ulusçuluğuna antipati olarak yükseldiği gerekli çalışmalarla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Balkan harpleri, Türk milliyetçiliğinin yükselişi, Anadolu topraklarında imparatorluğun asli ana unsuru olan Türk etnik kökenli nüfusun zorunlu olarak homojenleşip güçlenmesi imparatorluktan ulus devlete geçiş süreci açısından mühim bir rol oynamıştır.

A Reaction to Balkan Nationalism: Turkish Nationalism

Abstract

Keywords:

Turkish Nationalism,
Balkan Nationalism,
Territorial,
Ottoman,
Turkey

The path to the development of Balkan Nationalism, the nationalist movements that emerged after the French Revolution all over the world are discussed with the historical analysis of the period and the attitude of European imperial powers against these movements. The social and external problems of the Ottoman Empire, briefly the changing policies of the great powers before and after the Balkan war, were touched upon, and how Turkish Nationalism rose as an antipathy to Balkan nationalism in the post-war situation was revealed with necessary studies. The Balkan wars, the rise of Turkish nationalism, and the forced homogenization and strengthening of the Turkish ethnic population, which was the main element of the empire in Anatolian lands, played an important role in the transition process from empire to nation state.

1.GİRİŞ

XIX. Yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu, eski ihtişamlı, fetihlerle dolu günlerinin çok gerisinde kalmış, bir yandan özellikle Rus Çarlığının yükselişi ile beraber mühim bir harici tehdit ile karşı karşıya kalırken, Küresel güçler çerçevesinde Avrupa sömürge anlayışı Osmanlı topraklarına yönelik emelleriyle birlikte emperyalizmin kısılcığıyla karşı karşıyadır. Ancak devletin kötü durumuna rağmen, emperyalist güçlerin imparatorluğu aralarında paylaşmamaları çıkarlarının birbirleri ile sürekli ihtilaf halinde olması imparatorluğun ömrünü uzatan yegâne vasıtaadır. 15.yüzyıl ile birlikte Venedik'e daha sonra kapsamlı bir şekilde Fransa'ya verilen kapitülasyonlar imparatorluğun ekonomisini mahveden süreci miladı olma hüviyetine sahiptir. Balta Limanı Antlaşması sonrası açık bir şekilde söylenebilir ki, İmparatorluk ekonomik bağımsızlığını İngiltere başta olmak üzere Avrupalı güçlere kaybetmiş ve sömürülmeye başlanmıştır. Tüm bunlar olurken Anadolu'da uzun savaşlar sebebiyle halktan sürekli askere toplanması Anadolu'nun demografik durumunu da olumsuz bir şekilde etkilemiştir. İmparatorluğun sırtını dayadığı yegâne unsur olan Türk unsurlar savaşlarda adeta kırılmış, bu durumda iktisadi koşullar başta olmak üzere birçok etkenin gayrimüslim tebaa lehine değişmesine sebep olmuştur.

Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan dalga “ulusçuluk hareketleri” Osmanlı İmparatorluğu gibi, çok uluslu devletlerin başını çok ağrıtmıştır. Napolyon'un Fransa'da iktidara gelmesiyle milliyetçiliği şahsi amaçları için araçsallaştırması, gittiği yerlere hürriyet, özgürlük gibi şeyler getirmesi gibi süslü sözcükler milletleri hareketlendirmiş ve ulusçuluk hareketleri yaygınlık kazanmıştır. Bilhassa Fransa'da Napolyon Bonapart iktidarıyla yayılan “ Paris hapşursa Avrupa nezle olur” sözünü doğrular nitelikte Fransa'daki ihtilali Fransa dışına taşımak isteyen Napolyon, yapmış olduğu seferler neticesinde uluslara özgürlük ve barış götürme vaadiyle topraklar işgal etmiş emperyal amaçları doğrultusunda çok uluslu ve etnik açıdan karmaşık olan başta Avusturya, Osmanlı ve Rus İmparatorlukları içerisinde yaşayan etnik unsurları kışkırtmak suretiyle kısa vadede bu imparatorlukların temelini sarsan buhranların kök salmasında rol oynamıştır. Hiç şüphesiz çok etnikli yapıya sahip bünyesinde bir çok etnik kökenli milletler bulunduran Osmanlı imparatorluğu bu durumdan ziyadesiyle etkilenmiştir. Ancak işinen en enteresan tarafı Osmanlı İmparatorluğu, Fransız ihtilalinin ortaya çıkış ve yayılış sürecinde oradaki gelişmeleri tam anlamıyla idrak edememiş Fransa'da başlayan hareketlerin kendisi için bir tehdit oluşturmayacağını düşünmüş hatta ihtilale kısmen sempati göstermiştir. Ancak orta yada uzun vadede yaşanan gelişmeler durumun Osmanlı İmparatorluğu lehine hiç mi hiç yararlı gelişmeler olmadığını net bir biçimde ortaya koymuştur. Napolyon'un Mısır'ı işgali neticesi Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir şok ve uyanma imkanı vermiştir. Ancak ihtilal bir kere Osmanlı topraklarında kök salmaya başlamıştır. Napolyon Mısır'I işgalinde devrimi emperyal hırsları doğrultusunda o kadar iyi araçsallaştırmıştır ki Mısır halkından olası bir direnişin önüne geçmek için halka bildirirler dağıtıp Osmanlı Padişahı olan halifenin dostu olduğunu buraya Mısır halkını köleleştirmek için değil, özgürleştirmek için geldiğini söylemiştir. Ulus devletçi ihtilal hareketleri bundan sonraki süreçte Osmanlı topraklarında ivme kazanacaktır. Osmanlı İmparatorluğu bir Balkan devletidir. Devlet yönünü hep batıya dönük olarak fütuhatlarını geliştirdiği için balkanlarda ilerlemiş Anadolu'nun tamamı daha ele geçirilmeden çok evvel devlet balkanlara yerleşip genişlemeye başlamıştır. Bir Balkan devleti olan Osmanlı İmparatorluğuna ilk isyan hareketleri yine balkankardan gelecek ve imparatorluğun çözülüşünde kilit rolü küçük Balkan ulusları rol oynayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son 300 yılda girmiş olduğu harpler devletin sosyo-ekonomik, askeri gibi alanlarda ıslahat yapması gereğini ortaya koymuştur. Ancak bu ıslahatlar kendi isteğiyle değil Avrupalı büyük güçlerin dayatmasıyla olmuştur. Bilhassa Rusya'ya karşı girilen harplerde alınan başarısızlıklar barış antlaşmalarına da yansımış Rusya panortadoks ve panslavist bir politika izleyerek savaş alanında kazandığı zaferlerin mükafatını barış antlaşmalarıyla meşrulaştırmış Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan azınlıkların içişlerine karışır hale gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu güçlü Rusya'ya karşı bir denge politikası izlemiş çareyi zaman zaman İngiltere ve Fransa son yıllarında Almanya gibi büyük güçlerin yardım ve desteğini sağlamakla bulmuş ancak, bu devletler kendi çıkarları için bir taraftan Osmanlı'yı güçlü Rusya'ya karşı desteklerken diğer taraftan azınlıkları Osmanlı'ya karşı desteklemiş ve

devlet yapılan bunun adı ister reform ister ıslahat olsun kendi toprakları içerisinde yaşayıp tebası olan gayrimüslim unsurlara tavizler vermekte bulmuştur. Bu durum bilhassa Balkan milliyetçiliğinin yükselmesi devletin bütünlüğüne karşı yıkıcı faaliyetlere girişmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada Fransız ihtilali yani 1789 sonrası süreç ile başlayıp 1912-1913 Balkan Savaşlarına neden olan süreç incelenip dönemin siyasi karakteri de dahil olmak üzere Türk milliyetçiliğinin tüm bu olanlara bir tepkime olarak nasıl gelişip başka bir karaktere büründüğü incelenecektir.

2.MİLLİYETÇİLİĞE BİR BAKIŞ

2.1.Balkan Bölgesel Milliyetçiliği ve Osmanlı Devleti

Nasyonalizm ya da milliyetçi düşüncenin aslı, müstakil yaşamaktır. Büyük devletlerin egemenliği içerisinde olan ulusların kendi özgürlüklerini elde etmeleri ve kendi müstakil devletlerini inşa etme eylemidir. Bu düşüncenin de kökeni Fransız İhtilali'nden gelmektedir. Diğer bir ifadeyle bu anlayışın hak özgürlük teriminin uluslara uygulanmasıdır. Bu sebeple bir kişi, insan olmasından ötürü bazı temel hak ve özgürlükleri elinde bulunduruyor ise, herhangi bir ulus da, bir olma beraber olma özgürlüğüne, diğer bir deyişle müstakil olma yetisine sahiptir. Bir diğer taraftan, milliyetçi düşüncenin oluşmasında, devrim Fransa'sı önemli bir yere sahiptir. Devrim Fransa'sının durumuna 1797'den sonra egemen olan Napolyon Bonapart, Avrupa'nın güçlü devletleri ile savaşırken ve bu devletlerin topraklarında ilerlerken, buralarda yaşamakta olan ulusları bağlı buldukları devletlere karşı isyana teşvik edip hareketlendirmiş ve Fransa'nın bu uluslara özgürlük getireceğini ifade etmiştir. Napolyon'un bu galeyana getirme girişiminin uluslar üstünde etkisiz olduğunu ifade etmeye imkân yoktur. (Armaoğlu, 2020: 19) Napolyon çağıının hemen ardından Balkan milliyetçiliğinin doğmasının birçok sebebi vardı. Bunların en önemlisi ulus-devletlerden oluşan dünya sisteminin güçlenmesi ve dünyaya yayılmasıydı. 19.Yüzyıldan itibaren ulus-devlet anlayışının temelinde, din,dil ve tarih gibi belli ortak özellikler taşıyan veya taşıyor hale getirilen her topluluğun bağımsız olarak var olmaya hakkı olduğu inancı bulunmaktadır. Dolayısıyla bir toplum uluslararası politikanın birinci liginde oynamak istiyorsa ulus-devletlerden oluşan modern dünya sistemine katılmak ve sistemin yerel acentesi olarak tanınmak zorundaydı. Milliyetçiliğin 19.yüzyıl başlarında Balkanlar'da ortaya çıkmasının bir sebebi daha vardı. Milliyetçi hareketler ancak belli koşulların bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkabilirler. Bu koşulların ortaya çıkması milliyetçi hareketlerin doğmasını gerektirmez, ancak bu koşullar olmadan da hiçbir milliyetçi hareket var olamaz. Balkanlar'da milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan üç tip koşul öne sürebiliriz. Birinci koşul milliyetçi hareketin öğretilerini ve temel mantığını anlatabilecek aydınların ortaya çıkmış olmasıdır. Bu aydın grubu uluslararası toplulukla milli topluluk arasında aracı vazifesi görür. Bu tip bir aydın grubu Balkanlarda 19.yüzyılda ortaya çıktı. Milliyetçiliğin doğmasındaki gerekli ikinci koşul bir toplumda piyasa ilişkilerinin yayılmış olmasıdır. Piyasa ilişkileri toplumu ekonomik olarak birbirine bağlar ve önerilen milli sınırlar içinde bir iş bölümü yaratır. Gerçekten de Balkan Savaşlarının hemen ardından Balkanlarda muazzam bir ekonomik gelişme ve sosyo-ekonomik farklılaşma yaşanmıştır. Son olarak, milliyetçi hareketlerin seferber edilebilmesi için açık bir şekilde tanımlanabilen bir “öteki” nin var olması gerekmektedir. Bu “öteki” bir milliyetçi hareketin kendi milletine atfettiği ayırt edici özelliklere sahip olmadığı düşünülen herhangi bir insan veya toplumdur. Balkan milliyetçiliği örneğinde bu öteki genellikle Balkan halklarını yönetmekte olan Türkçe konuşan Müslüman elitler olmakla birlikte, kimi zaman Grekler de “öteki” olarak tanımlanabilmiştir. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda daha önceden mevcut bulunan Bulgar, Yunan, Sırp ve benzeri milletlere kendi varlığını dayatan yabancı bir güç olduğu anlamına gelmez. Bunu söylemekle milletlerin modern zamanlarda icat edilmiş kategoriler değil de zamandan bağımsız doğal varlıklar olduğunu söylemek arasında pek fark yoktur. Gerçi hala bu ikinci görüşü savunanlar da vardır, ancak milliyetçilik üzerine çalışan uzmanların büyük çoğunluğu aksi görüştedir ve milliyetçiliğin temel mantığı (yani ortak özellikler temelinde tanımlanan bir topluluğun tekliği) bir kez kabul edildikten sonra, bu ortak özelliklere sahip olmayanların kaçınılmaz olarak “öteki” haline gelebileceğini söylerler. Balkan milliyetçiliklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan dördüncü

koşul, bu milliyetçiliklerin dışarıdan destek ve teşvik görmüş olmasıydı. Örneğin Ruslar Balkanlar'da müttefiklere sahip olmak istiyordu. Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğundan kopan yeni devletler kurulduğu takdirde, bunlar ister istemez Osmanlı'ya karşı bir ağırlık oluşturmak için Ruslarla ittifak içine gireceklerdi. Ruslar'da onlara verdikleri destek karşılığında stratejik hedeflerini gerçekleştirmiş olacaklardı (Gelvin, 2019: 57-58)

19.Yüzyılın son çeyreğinde birkaç kez İngiltere'nin başbakanlık koltuğuna oturan Williham Ewart Gladstone 1876 yılında kaleme aldığı “Bulgar Dehşeti ve Doğu Sorunu” başlıklı broşürde ilk kez “laf anlamaz Türk” sözcüğünü kullandı. Gladstone yazdığı bu broşürle, aslında gayet mantıklı bir şekilde Bulgarların bağımsızlığından çok İngiltere'nin stratejik konumunu korumakla ilgilenen siyasal rakibi Benjamin Disraeli'ye darbe vurmaya amaçlıyordu. Kısacası 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkanlar'da Osmanlı egemenliğine karşı birtakım isyanlar yaşandı. Bu isyanlar sonucunda Surbistan'dan Yunanistan'a, Romanya'dan Bulgaristan'a kadar çeşitli bağımsız devletler ortaya çıktı. Bu devletler üç imparatorluğun kesişme noktasında kuruldu: Osmanlı Devleti, Habsburg İmparatorluğu ve Rus Çarlığı Dolayısıyla 19.yüzyılın sonuna gelindiğinde Balkanlar milliyetçi hareketlerin birbirlerine karşı, imparatorlukların milliyetçi hareketlere karşı ve aynı imparatorlukların birbirlerine karşı konumlandıkları, alev almaya hazır bir kibrit kutusu haline gelmişti. (Gelvin, 2019: 60)

3.BALKAN MİLLİYETÇİLİĞİNİN İLK HALKASI PREMATÜRE DEVLET: YUNANİSTAN

Balkan Milliyetçiliğini sadece Rusya eksenli Panslavist ya da Panortodoks siyasetine bağlamak son derece yanlış bir tahlildir. Birçok bileşenli halka ve dış destek alarak büyüyen bu hareketin büyük güç dediğimiz dönemin süper güçleri olarak nitelendirebileceğimiz Avrupalı güçlerin “Yunan İsyanı” esnasında Osmanlı aleyhine takındığı rol buna en güzel örnektir. 1820'lerde başlayan Yunan İsyanı, Avrupalı güçlerden destek bularak kendinde kuvvet bularak gelişmiştir. Kanaatimizce Yunanistan'ı müstakil bir devlet olmaya götüren süreç, dönemin şartları incelendiğinde üç başlık halinde sıralanabilir

1821 Martında, başlayan Yunan İsyanının, başarıya ulaşmasını üç ana faktörle özetlemek gerekirse bunlar:

1.Mora Valisi Tepedenli Ali Paşa'nın azli sonrası Teselya ve Mora'da Yunan İsyancıların serbest hareket imkânı bulması

2.Başından beri milliyetçi ideoloji etrafında birleşen Yunan isyancıların Yunan burjuvazisinin desteğini alması ve isyanın ekonomik altyapısının sağlanması

3.Avrupalıların eski Yunan tarihi ve medeniyetine olan ilgisi “Hilhelenizm” sevdası (Armaoğlu, 2019: 55)

Yunan isyanı, bu üç unsurun bir araya gelmesine müteakip gelişecek ve başarıya ulaşacaktır. Büyük devletler Napolyon karşısında verdiği savaşın ardından 1815 Viyana Kongresi beraberinde milliyetçi düşünceleri ortadan kaldırma ve bir tarafta devrim hareketi ortaya çıktığı durumda ortadan kaldırılması hakkında ortak bir mutabakata varılmasına rağmen Yunan isyanı hareketinde hiç de bu tutumu sergilememişlerdir. Osmanlı devleti çıkarına duruma el koymaktan sakınan büyük devletler başta Osmanlı Devletine “Bu sizin iç sorunuz kendi aranızda .çözün demesine rağmen sonraki süreçlerde Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşanın isyanı bastırması Yunan isyancılarının direnişini kırmasından sonra Avrupa Kamuoyu hareketlenecek “Geleneksel TÜRK düşmanlığı” tekrar hortlayacak Philhelenizm (Yunan hayranlığı) toplumun büyük çoğunluğunda oluşacak ve devletlerine Yunan isyancılar çıkarına harekete geçmesi yönünde baskı gelecektir.(Armaoğlu, 2020: 184) Bu hareketin oluşumunda “Bugün kü Avrupa medeniyetinin oluşumunda Antik Yunan kültürüne borçludur” düşüncesi yer almaktadır. Yalnız Avusturya başbakanı Metternich isyan sırasında Türklere destek olmuştur. Çünkü Avusturya çok etnik yapılı bir yapıda olup Yunan isyancıların hareketinin müspet bir netice vermesi durumunda Avusturya içinde bulunan etnik grupları da tahrik edebileceğinden endişe etmektedir. İsyanın gelişmesinde isyancılara en fazla destek veren Rusya ve şuan günümüzde de Yunanistan'ın adeta sözcülüğünü yapan

Fransa olacaktır. Zira Fransa 1815’de kendine kurulan cepheyi Yunan isyanı ile fırsat bulup kırmak isterken Rusya’nın Osmanlı’ya karşı tarihsel hırs ve Osmanlı üzerinden emelleri olup kendisine bağlı bir Yunanistan kurmak istemektedir. Bu durumda Rusya güdümünde bir Yunanistan kurulmasından korkan İngiltere durumu müdahale etmiş Rusya ile St.Petersburg görüşmeleri gerçekleşirken özerk bir Yunan devleti kurulmasına dair bir karar alınmış daha sonra buna Fransa’da eklenip Londra protokolü imzalanmış bu durumun Osmanlı tarafından kabul edilmemesi halinde Osmanlı’ya karşı ittifak yapılmakla birlikte sonraki gelişmeler neticesinde Osmanlı Devleti gayet haklı olarak egemenliğine yönelik bu kararı kabul etmemiş meşhur Navarin hadisesi ile Osmanlı ve Mısır donanmaları yakılmıştır.daha sonra yaşanan hadiselerle Yunan devletinin bağımsızlığına giden yol açılmıştır. Yazının en başında Yunanistan’a “Prematüre” yani erken doğum yapmış bağımsızlığı erken elde etmiştir. Tanımı verdim çünkü; Avrupalı devletler arasındaki rekabet bilhassa Rus müdahalesine karşı İngiltere’nin tepkisi kendisine bağlı bir Yunan devleti yaratmak istemesi Yunan devletini doğurur. (Lewis, 2018: 114)

4.BALKAN SAVAŞLARI SONUCU ORTAYA ÇIKAN KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİNİN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNE YANSIMASI

Balkan savaşları Osmanlı Tarihi açısından bir dönümü teşkil eder. Birçok tarihçiye göre Balkan savaşı neticesinde Osmanlı İmparatorluğu “İmparatorluk” vasfını yitirmiş, kitlesel göç hareketleri toplu halde ırza geçmelerle Balkan Milliyetçiliğinin yükselişine müteakip artmış bu durum Türklerde bir toplu tepkiye dönüşmüş Türk Milliyetçiliği, Balkan göçmenlerin Anadolu’ya gelişiyle kendinde bir kuvvet bulacak ve bu kitlesel göç hareketi Türk Milliyetçiliğinin gelişimine doğrudan yansiyacaktır (Lewis, 2018: 115)

Balkan harpleri, bölgenin taşralı ve şehirli Müslümanları üstündeki etkisi bakımından 1877-1878 Rus-Osmanlı harplerine birçok yönden benzerlik gösterir. Bu iki harpte de karşılaşılan zorluklar katliam ve tecavüzler, yağma faaliyetleri Müslümanları yurtlarından atıp Osmanlı’nın elinde kalan topraklara gitmeye mecbur etti. Bölgedeki Müslüman unsur, her iki harbin sonunda katliam, açlık hastalık ve göç gibi sebeplerden ötürü bayağı bir eksildi; Osmanlı’nın topraklarında nüfusunun büyük kısmı Hristiyan olan devletler kuruldu. (Mccarty, 2018: 143) Balkan savaşları ile birlikte başlayan 10 yıllık savaş dönemi sonucu Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulması ile neticelenen 1912-1922 arası süreç sonrası İmparatorluktan. Ulus devlete geçiş süreci bir hayli sancılı olmuştur. Balkan savaşının sonuçları neler oldu diye geçmişe baktığımızda halk büyük bir perişanlık ile baş başa kaldı. İstanbul ve İzmir muhacirlerle dolup taşmış nüfus yükselmiştir. Ancak buradan gelmiş olanlar Balkan köylüleridir. Aralarında Balkan kentlisi olanlar daha az: zanaat, çiftçilik bildikleri bile söylenebilir. Bu yüzden 1878’de ki olaylar tekrarlandı. (Ortaylı, 2016: 136)

Balkan Savaşı Türk Ulusunun birlik beraberliğini kuvvetlendirmiş, teritoryal balkan uluslarının Türklere karşı müşterek hareketi ve savaş sırasında Türklere yapılan zulümler adeta küçük balkan uluslarının yol açtığı bu fiil Türk Milliyetçiliği için kök salacak, ve Balkan milliyetçiliğine bir tepkime olarak Türk Milliyetçiliği kendinde kuvvet bularak yayılacaktır. balkan harplerinin yol açtığı ağır travma savaş alanında ki rezil mağlubiyet birlik beraberliği gerek sosyo-kültürel manevi olarak gerekse askeri alanda ıslahat çalışmalarını artıracak aynı ordu kısa bir süre sonra Çanakkale gibi bir zaferi çıkaracaktır. Dolayısıyla balkan harbi Türk Milliyetçiliği ve Ulus devlete geçiş açısından önemli bir mihenk taşıdır. Türk Milliyetçileri savaşın sonucunda şunu en net bir şekilde görmüştür ki batının dostluğuna asla inanılmaz ve güvenilemez. Balkanlarda statükoyu altüst edecek bir harbi ne Rusya ne de Avusturya istiyordu. Bulgaristan, Sırbistan, ve Yunanistan Bab-ı Aliye Makedonya’ya ait taleplerini bildirdikten sonra Eylül 30’unda Türkiye’ye karşı seferberlik emirlerini verdiler. Sazanov ve Kont Bercthold 1912 Ekim’inin 10’unda Balkanlı müttefiklere müşterek bir nota verip bu notada Balkanlar sulhunu altüst etmemelerini ihtar ettiler, padişahın hakimiyet haklarını bozmayan Osmanlı Devleti bütün ıslahat mesuliyetini üzerlerine aldılar ve harp bittiğinde Türkiye Avrupa’sında araziye ait bugünkü statükonun değiştirilmesine müsamaha edemeyeceklerini ilave ettiler.(Howard, 2018: 12) Görüldüğü üzere; savaş

öncesi büyük güçler savaşın kazanan tarafının kim olursa olsun toprak kazancının söz konusu olmayacağını açıklamışlardı. Ancak savaşın sonunda “Osmanlı uzun asırlar süresince imparatorluğa nefes veren toprakları yitirmişti. ve daha fecisi payitahtın düşman eline geçme durumuna az kalmıştı. Tabiiyetle, bu durum imparatorluğun yıkılışı oluyordu. Tüm bu kaoslar süresince Büyük devletler, düşmanlıklar patlak verdiği esnada mevcut durumun değişikliğine izin vermeyeceklerini aktarmalarına rağmen, bir tarafa çekilip durmuşlardı. Bu izin vermeme durumu, Osmanlı Devletinin mağlup olmasının ardından, alışıldığı unutulmuş gibiydi. (Ahmad, 2013: 37)

“Balkanların kaybı dolayısıyla göç hareketlerini arttırmıştır. Trakya ve Makedonya’da yaşayan sayıları on binler ile ifade edilebilecek surette Türk unsur katledildi. Yüzbinlerce Türk doğup büyüdüğü toprakları bırakıp Anadolu’ya göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu durum neticesinde Osmanlı Devletinin toplumsal durumunda değişiklikler meydana gelmiş, devletin demografik nüfus yapısında Türklerin oranı artmıştır. Balkan harpleri Osmanlı olup Türk olmayanların yabancılarla birlikte iş yapması neticesi balkanların tümüyle yitirilmesi Türkçülüğün uyanışı açısından büyük etki yaratmıştır. Ziya Gökalp’in Balkan Savaşları ile ilgili şu mısraları bu açıdan önemlidir:

“Durma düşman gücünü arttır,

Türklüğün başına hakaret yağdır,

Uyuyan bir kavme bu felaket azdır,

Vur eski kölesi utandır onu, Bırakma uyusun, uyandır onu (Durgun, 2019: 60)

Balkan harpleri doğrudan milliyetçiliğin bir yansımasıdır. Balkan harplerine giden kilometre taşının açılmasında Rus Çarlığı’nın Panslavizm emelleri kilit bir rol üstlenmiştir. Rus Çarlığı balkanlarda genişleyip Avusturya önünde nüfuzunu artırmak istemekteydi. Bundan ötürü de Slav kökenli sahip uluslar arasında ittifak sağlaması gerekmektedir. Osmanlı Devleti’nin Hristiyan milletler arasındaki ayrılıklara son verip kiliseler kanunu çıkarma hareketi bu birlikteliğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Burada Halaskar Zabitan hareketinden de bahsetmekte önem vardır. Bu hareket 1912’de Gazi Muhtar Paşa hükümeti kurulmasında etkin olmuştur. Bu hükümetin gayeleri arasında ordu mensuplarını politikadan uzaklaştırmakta vardır. Asli hedefse İttihatçıları yönetimden uzak tutmaktır. Orduyu siyasetten uzak tutma gayesinde muvaffak olabildiğinden bahsedilemez. Çünkü ordu-politika ilişkileri o günlerde birbirine karışmıştı. Bu faktör 1912’de İttihatçılarla çoğunlukta olan meclisin kapatılmasına kadar varmıştır. 1914’e kadar ülke Kanun-u Muvakkatler (Kanun hükmünde kararname) ile yönetilmiştir. “Balkan milliyetçiliği, Rusya’yla 1877-1878’de yapılan harbin sonrasında toprakların büyük kısmının elden çıkmasıyla doruğa çıktı. İmparatorluk, topraklarının üçte birinden fazlasını kaybetti, bilhassa gayrimüslim nüfusun çoğunluğu oluşturduğu eyalet topraklarını. Sosyal ve ekonomik koşullarda kökten bir değişim oldu, imparatorluğun. çözülme nedenlerinde bu farkın iki önemli boyutu vurgulanmalıdır. Birincisi ,1878 sonrasında imparatorlukta önemli gayrimüslim nüfuslardan geriye sadece Rumlar ve Ermeniler kaldı, onlar da toplam nüfusun ancak beşte birini oluşturuyorlardı. İmparatorlukta bu nüfusların çoğunluk iddiasında bulunabileceği belirli topraklar yoktu. Ermeni nüfusun yarısından biraz fazlası doğu Anadolu vilayetlerinde yaşıyordu. (ama orada bile azınlıktaydılar) geri kalanı ise Kilikya ile İstanbul dahil olmak üzere Batı Anadolu, arasında bölünmüştü. Rum nüfus esasen Batı Anadolu, İstanbul, Trakya ve Makedonya’da yaşıyordu, ama iç bölgelere ve Kapadokya’ya dağılmıştı. Başka bir deyişle artık ayrılıkçılığın coğrafi bir temeli bulunmuyordu.”(Keyder, 2012: 56) Denilebilir ki ;Türkçülük hareketi balkan harpleri ile bir ivme kazanmış programlı sistemli bir ideolojiye dönüşmeye başlamıştır. “Balkan savaşları ilk aşamanın habercisi olmuş, Türkçülük harp senelerinde politik bilinç ve hareket haline dönüşmüştü. Bilhassa bu harbin acı hatıraları Türklerin uyanmasında mühim bir etken olmuştur. Öyle ki Balkan savaşında Rusya’dan gelen bazı Türk gençleri Hilal-i Ahmer bünyesinde çaba gösterdiler”(Özel 2010: 35) Türk milliyetçiliğinin gelişim süreci bu yaşanan acı hatıralar sonrası adeta bir tepki olarak gelişmiş Balkan savaşları diğer yönden Anadolu’daki nüfusun imparatorluğun asli etnik unsuru olan Türklerin artış göstermesi ve Ulus devlete geçiş sürecini hızlandırmıştır. Her şeyden önce belirtmek

gerekir ki Osmanlı İmparatorluğu Balkanlarda kurulmuş bir balkan devleti idi. Toparlayacak olursak; Osmanlı Devleti Balkan harbinde tarihinin en feci mağlubiyetini tattı. İmparatorluğun batı sınırı Adriyatik Denizi kıyılarından Meriç Nehrine kadar geriledi. Halbuki elden giden topraklarda savaş öncesinde Türk yurdu haline gelmiş bulunan Rumeli terkedildi. Bu durum, Balkanlarda yaşayan binlerce Türk'ün de anavatan topraklarına göç etmek üzere yollara dökülmesine neden oldu. Bu göç sırasında binbir facia yaşandı ve birçok sivil Türk hayatını kaybetti. 2.315.293 olan toplam nüfustan 1.445.179'u göç etmiş, bu miktarın 632.408'i ise can vermişti. Balkan Savaşında Ege adaları da kaybedildi. Osmanlı Devleti'nin bu harpte uğradığı maddi ve manevi büyük kayıplar, onun geleceğine olumsuz yönde etki etti. Balkan harbi bölgedeki mevcut durumu büyük ölçüde değiştirmiş ve Arnavutluk yeni bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Harp, sadece Balkan ülkelerini değil, her birinin dayandığı Avrupa'nın büyük devletlerini de etkilemek suretiyle bloklar arasındaki gerginliği artırmış, silahlanma yarışını hızlandırmış ve böylece birinci dünya savaşının yakın nedenlerinden biri olmuştur. (Özel, 2010: 36)

5.OSMANLI RUMELİSİNİN ELDEN ÇIKIŞI; OSMANLILIK VE BATICILIĞIN İFLASI TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN YÜKSELİŞİ

Balkan savaşının patlamasıyla Rumeli'nin hemen tümünün kaybedilmesi neticesinde Osmanlılık fikride bütünüyle iflası somut olarak ortaya çıktı. Bu durumda Türkçülüğün önem kazanmasının önünde önemli bir engel ortadan tamamıyla aktığı gibi (Bilhassa Türk milliyetçiliğinin gelişmesinin ya da gizli kalmasının en önemli nedeni, çok uluslu imparatorluktan vazgeçmiş görünme endişesiydi.) Edirne gibi eski payitaht olan Türk anayurdu sayılacak bölgelerin birer birer elden gitmesi ya da tehlike içerisinde olması, Türklük bilincinin etkin bir savunma silahı olarak yaygınlaşması gerekliliğini ortaya koyuyordu. Ancak İttihat Terakki Fırkasının Türk Ulusçuluğunun örgütü olduğunu söylemesindeki durumlar, hafiflemiş de olsa, devam ettiği için, Türk ocağı gibi örgütlerin var olması yine de önem arz ediyordu. Ancak ne var ki, Türk Ocağı'nın mütarekeye kadar ülke içerisinde sadece 28 tane şube açmış olması, faaliyet merkezinin daha çok İstanbul olduğunu gösterir. İstanbul'daki merkez ocağında üye sayısı 2.743'e kadar çıkmıştı. (Akşin, 2008: 86-87) Balkan savaşları sonrası Türk ve Müslüman unsurun gördükleri, yaşadıkları adeta bir travma yaratmış gerek ideolojik olarak gerekse “vatan” kavramının gelişmesi bakımından tesir etmiştir.” Sina Akşin'in çalışmasından araştırma yaparken dikkatimi çeken bir olayı burada aynen paylaşmak istiyorum. Balkan harbinin insanların düşünsel yapısında ne derece kısa zamanda değiştiği konusunda bir hatıra burada yer vermek istiyorum. Mülkiyeli besteci Münir Mazhar Kamsıy'ın bana aksettiğine göre, Türk Ocağı'nın yükseköğretim kurumları içerisinde ilk kurulduğu yerlerden biri Mülkiye imiş. Kendi gibi başka bazı Üsküdarlı Mülkiye talebeleri, kurdukları Türk ocağında kendilerine yol gösterecek bir ağabeyin olmasını talep etmişler. Vapurda sık sık rast geldikleri Hamdullah Suphi'yi bu işe münasip görmüşler ve günün birinde yanına gidip fikirlerini söylemişler. Kısa bir zamanın ardından Türk Ocağına girip ve onun başkanlığını yapacak olan Hamdullah Suphi, onlara olumsuz bir cevap vermiş. demiş ki: “Türkler Türkçülük yaparsa bu, durum diğer etnik kökenlerinde benzer şeyi yapmalarına behemehâl verir Bu durumda imparatorluk dağılır. Ki bende Çerkezim, davanızla alakalı değilim.” Söylenebileceği üzere bu gibi durumlar yukarıda sözü edilen fikirlerin umumiyetinde insanlarda saf bir biçimde gerçekleşmiyordu. Mesela genel olarak İslamcı olan bir kişi, bir ölçüde batıcı, bir ölçüde Türkçüde olabiliyordu. Namık Kemal'in İslamcı (ama hep, sanıyorum çağdaşçı-islamcı) yazıları yanında Osmanlıcı, garpçı hatta Türkçü yazıları yada düşünceleri de vardır. Çağdaş-İslamcı olanların aynı zamanda ve önemli ölçüde batıcı sayılabilecekleri açıktır. Garpçıların Batı'da ulusçuluğu gördükleri için bir ölçüde Türkçü olmaları yada en azından Türkçülüğü doğal saymaları beklenebilir. Garpçıların birçoğu kişilik yada din yitiminden korktukları için kısmi batılılaşmadan yana olmuşlardır. Böylece Batı bir nevi gümrük kapısından geçiliyor, iyi şeyler (teknoloji,bilim gibi) kabul görüyor, “kötü” şeyler (aşırı bireycilik, gevşek aile bağları gibi) geri çevriliyordu. Halbuki Batı en yüksek felsefi değerde hümanizm ve aydınlanma olarak yorumlanırsa iş insan düşüncesinin sınırsız hürriyetine indirgenmiş oluyordu. (Akşin, 2008: 88) Burada Atatürk'ün vurgusuna özetle değinirsek Atatürk'ün vurgusu hem garpçı hem de ulusçu Türkçü müşterek bir çizgidir. Atatürkçü düşüncüyü bu şekilde tetkik edebiliriz. Batıcılık bir nevi ileri derece de “Ulusçuluk,Türkçülük” Bu dönemde Türkçü düşüncenin önemli

simalarından Yusuf Akçura, da Balkan ulusçuluğu hakkında halka yönelik hareketinin ne derece etkin olduğunu vurgulayarak Türk milliyetçilerine Halka yönelik hareketinin önem arz ettiğini göstermek istemiştir. Halkın içerisinde bilhassa de gençler arasında milli bilincin tam olarak yaygınlaşmadığı ve eksikliğine dikkat çekerek, halka doğru hareketini beslediği gibi bu tarihlerden başlamak üzere Anadolu'nun vatan olma sürecine altyapı oluşturacaktır. Milli bilincin oluşması gayesiyle, tarihi vatana yapılan vurgu, Anadolu'nun tanınması zaruriyetini meydana getirecektir. Halka, politik alandaki devrimin halka gidilerek sosyal devrim ile tamamlanması gerekliliğini savunuyordu. Bu nedenle aydın ile halkın özellikle de genç aydınların Anadolu ile buluşması teşvik ediliyor. Gençlerin Anadolu'ya gelmesi halkın dertlerine ortak olması amaç ediliyordu. Mevcut Anadolu algısını da değiştirip Anadolu'yu bir lütuf olarak değerlendirmeye başladılar Gençler arasında bu algının yerleşmesi için çaba sarf ettiler. (Şirin, 2013: 538)

1913 yılı ile beraber sayıca çok fazla olmasa da sesleri gür çıkmaya da Anadolu'ya yönelik bir milliyetçilik isteği ve doğal olarak Anadolu vurgusu, belirginleşmeye başladı. Lakin önemle 1914'ten sonra bizzat Türk Ocağı içinde ocağın faaliyet sahasına yönelik eleştiriler üzerinden Anadolu'ya yönelme ihtiyacı ve zorunluluğu daha net bir şekilde öne çıkarıldı. Bu isimlerden ilki Ahmet Ferit (Tek)'tir. Ahmet Ferit'e göre, Türk Ocağı'nın misyonunu yerine getirmesinin en öncelikli şartı, faaliyet sahasını Anadolu ile sınırlamasıdır. Böylece Anadolu'ya dayanan bir milliyetçilik anlayışına dikkat çekildiği gibi bunun zorunluluğunu ortaya konuluyordu. (Şirin, 2013: 537)

6.SONUÇ

Balkan harbi sonucu artık Türkçü ideoloji ulus-devlete geçiş sürecinde zaruriyetleri ön plana çıkacaktır. Anadolu'da yaşayan Türkler için ise durum pek de farklı değildi. Anadolu Türkü için dini kimlik etnik kimliğe göre daha ön plana çıkmakta ver insanlar kendini Müslüman olarak tanımlamaktaydı. Ancak özellikle ayrılıkçı Arap milliyetçiliği ve balkan devletlerinin teritoryal milliyetçiliklerine müteakip bu durum Anadolu Türkü açısından da değişecektir. Türk milliyetçiliğinin doğuşu evrensel Osmanlılık ve İslamcılıktan yalnız etnik Türklük ve Türkçülüğe kadar ilerleyen kimlik eklentilerinin çeşitli merhalelerinde baş gösteren çok yönlü bir durumdur. Yapısal dönüşümün özel farklılaşmanın ve göç hareketlerinin planlanmamış sonucu olduğu gibi devletin önceden belirlenmiş bir hedefe yönelik olarak kimlik oluşum sürecini yönlendirmedeki çabalarının bir çeşidi de sayılabilir. Bu süreçte devlet genellikle toplumsal değişimin meydana getirdiği geleneksel muhafazakâr politika sebebiyle yenilikleri yok saydı. Sonunda Anadolu ve bir ölçüde Osmanlı'nın kalbi Rumeli sonra da Türk menşei ile yeni bir milletin zuhuruna tanık oldu. Bu yeni millet Anadolu ve Rumeli'nin eski Türki soylarla bu toprakların yerlisi yada buraya göç edip yerleşmiş olan diğer birçok etnik veya Müslüman gruplardan oluşuyordu. Aynı şekilde her ne kadar ortaya çıkan teritoryal Arap milletleri yeni olsa da Araplar da eski Arap etiketi altında uluslaşma sürecine maruz kaldılar. Bu durumun neticesi Suriye ile Irak arasında uzanan bir Türk-Arap kuşağının her iki ucunda bir Türk ve teritoryal Arap devletlerinin doğuşu oldu Balkan harpleri sonucunda hayatta kalabilen Müslüman-Türk unsur zaruri olarak yalnızca Rumeli yarımadasını terk etmek durumunda kalmış İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun çeşitli şehirlerine, köyelerine, beldelerine yerleşmek durumunda kalmışlardır. Bu durum imparatorluğun dengesini alt üst etmiş savaştan önce savaşı kim kazanırsa kazansın statüko aynen korunacak diye karar alan Avrupalı devletler sözlerinde durmamışlar ve elde birkaç küçük şehir dışında Osmanlı bir balkan devleti olmaktan çıkmış imparatorluğun dağılıp süreci hızlanmıştır. Balkan harpleri neticesinde o kadar çok Türk asimile edilmiş, soykırıma tabi tutulmuştur ki; Türk milliyetçileri artık seslerini daha yüksek bir şekilde çıkaracak "Türkçülük" akımı gelişerek büyüyecek nüfusun homojenleşmesi ve çoğunlukta olan imparatorluğun asli unsuru Türk etnik kökenli nüfusun Anadolu içlerine yayılması ve çoğalmasına müteakip Osmanlı İmparatorluğu sonrası İmparatorluktan-Ulus Devlete geçiş süreci hız kazanacaktır. Bu açıdan Balkan harpleri bir dönüm noktasını teşkil eder. Balkan harpleri neticesinde çalışmamızda belirtmiş olduğumuz

“Hamdullah Suphi” örneğindeki gibi artık Türkler, diğer etnik kökenli gayri Türk unsurların ulusçuluk hareketlerine neden olur korkusu ile imparatorluğun bütünlüğü dağılmaması kendini muhafaza etmesi için uzak durdukları ve açıktan dillendirmeye korktukları “Türk milliyetçiliği, Türkçülük” gibi sözlere daha sıkı ve daha gür bir şekilde sarılacak. Türk milliyetçiliğinin ideolojik fikri alt yapısı belli bir zemine oturmaya başlayacaktır. Çünkü Balkan harpleri şu gerçeği net bir şekilde ortaya koymuştur ki artık İmparatorluğun hali ortada hazır haliyle devam etmesi imkân dahilinde değildir. Osmanlılık, Batıcılık gibi akımlar iflas etmiştir. Dolayısıyla elde kalan hâkim unsur Türklerle beraber Ulus devlete dayalı bir Türk devleti inşa etmek gerekir. Balkan harpleri Türkler arasında milli şurunu arttırmış kendisinden küçük asırlarca kendilerine bağlı küçük balkan devletlerinin kendisine karşı birleşmesi neticesinde askeri alanda ağır bir mağlubiyet alan Osmanlı Devleti’nde aynı ordu 1.Dünya savaşında Galiçya’da, Kutul Amare’de Çanakkale’de destanlar yaratacak balkan savaşlarının ortaya koyduğu utanç verici tabloyu silecektir. İttihat Terakki cemiyeti Balkan harpleri sonucu imparatorlukta ipleri tamamen ele alacak 1914-1918 yılları arası denebilir ki savaş döneminde milliyetçi Türkçü bir politika izleyecek Türkçü akımları destekleyecek ve bu dönemde “Turan” adı verilen ülkünün yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Balkan harplerinin ortaya koyduğu tablo zorunlu olarak Türk ulusu milli birlik beraberlik ve milli şuurun gelişimine ön ayak olacak sonraki gelişmelerde Türk milliyetçiliğinin karakteristiktir özelliğinin gelişmesi büyümesi ve oturmasında rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz.(2013.) Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu.. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu Ve Büyük Güçler*. İstanbul : (Editör Marian Kent) Alfa Yayınevi, 37

Akşin, Sina. (2008). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul : Türkiye İş Bankası Yayınları, 86-87-88

Armaoğlu, Fahir. (2020). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi* . İstanbul : Kronik Yayınevi, 19-184

Durgun, Gökhan. 2019. Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Sürecinde Ve Türk Milliyetçiliğinin İdealleri Bağlamında Cumhuriyetin İlanı. İstanbul : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Howard, Harryn. (2018) *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923)*. Ankara : Türk Tarih Kurumu, 12

Keyder, Çağlar. (2012). Osmanlı İmparatorluğu, İmparatorluk Sonrası, (Editörler: Karen Barkey/ Mark Von Hagen) İstanbul : Versus Yayınları, 56

L.Gelvin, James. (2019) *Modern Ortadoğu Tarihi* . İstanbul : Timaş Yayınevi,57-58-60.

Lewis, Bernard. (2018) *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara : Arkadaş Yayınları, 114.

McCarthy, Justin. (2018). *Ölüm ve Sürgün*. Ankara : Türk Tarih Kurumu, 145

Ortaylı, İlber. (2016) *İmparatorluğun Son Nefesi*. İstanbul : Timaş Yayınevi,136.

Özer, Sabahattin. Gencer, Ali İhsan (2010) *Türk İnkılap Tarihi* İstanbul : Der Yayınları, 35

Şirin, Funda Selçuk. (2013). Türk Aydınının Anadolu'ya Yönelişinde Balkanlar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 523-548.